

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Under 2. verdenskrig

v/ Franz E. Hansen

Årene 1940-1943

Allerede i januar og februar 1940 bliver den danske regering fra Berlin advaret om en forestående tysk aktion mod landet. Den 8. april 1940 bliver det meldt, at tyske tropper, herunder pansertropper, er strømmet ind til Flensborg sydfra. En motorkolonne på 50-60 km længde bestående af ca. 2400 køretøjer har gjort holdt mindre end to km fra grænsen, og ca. 9000 mand skal underbringes i Flensborg. Ved firetiden om morgenen den 9. april sniger civilklædte tyskere sig over grænsen og dræber tre patruljerende grænsegendarmer. Kl. 4.15 ruller tyske tropper over grænsen. Danske styrker, der stiller op ved landevejene og gør modstand, bliver løbet over ende. 11 danskere falder og 20 såres.

Besættelsen kom ikke bag på sønderjyderne. Da tyske flyvere overfløj Danmark den 9. april, lød det: *Så, nu kommer tyskerne*. I Aabenraa blev de tyske tropper modtaget med begejstring af det tyske mindretal. I Sønderborg måtte hjemmety-skere, der havde taget opstilling ved Dybbølgade vente forgæves. Als og Sundeved slap fri for besættelse, der kom ingen tyske soldater i vort område i første omgang. Dog var 28 tyske soldater tidligt på morgenen blevet landsat fra tre hurtigbåde i Mommark Havn, og her blev de. Mange danske var forundrede og oprørte over den danske samlingsregerings politik.

Da Scavenius ved sin tiltræden som udenrigsminister talte beundrende om de tyske sejre i Holland, Belgien og Frankrig i maj-juni, blev de første frø til modstand lagt. Danskerne samledes til møder med nationale temaer, og da disse blev forbudt af tyskerne, fortsatte man rundt omkring i hjemmene under private former. Efter de første år dukkede der illegale blade op, men en egentlig aktiv modstand var der ikke tale om før i 1943.

Den første sabotage

Efterhånden blev mange modstandsfolk kendt og eftersøgt af Gestapo, det forhadte „Geheime Staatspolizei“, og de måtte søge tilflugt, hvor det var muligt. Husholdningsskolen med vandrers-hjemmet i Vollerup hos forstanderinden Johanne Hansen blev tidligt et tilflugtssted. I januar og februar måned 1944 boede her to sabotører –

Anker Hansen og Karl Marius Laursen – under opdigtede navne. I februar forlod de Vollerup og indkvarterede sig på Kollund Strandhotel, hvis ejer var aktiv modstandsmand. Gestapo havde fået færten af deres opholdssted, og de to sabotører blev opsøgt her. Der opstod ildkamp med Gestapo, hvor både Anker og Karl blev dræbt.

I august 1944 tog en gruppe under den jyske modstandsbevægelse fra Fuglsølejren på Mols til Sønderborg. Gruppen var en af bevægelsens såkaldte „flying squads“ dvs. flyvende korps. Det var mobile tremands grupper, som havde til opgave at løse specialopgaver som overvågning, likvideringer og sabotage overalt i Jylland. Gruppen, der blev indlogeret på vandrerhjemmet i Vollerup, havde til opgave at sabotere mod elforsyningen til en tysk forsøgsstation på Hørup Klint, som man mente fremstillede vigtige dele til tyskernes nye hemmelige V-2 våben. Sabotagen blev heldigt gennemført. Den ene af gruppens tre medlemmer var pastor Harald Sandbæk – en gammel kending på egnen.

Sandbæk måtte gå under jorden i 1942 og blev derefter leder af en sabotagegruppe under Jyl-landsledelsen. Sidst i august kom der atter en gruppe til Vollerup, hvis opgave var at likvidere lærer Arne Petersen fra Sønderborg. Arne Petersen gik for at være en af de farligste stikkere i landet. Imidlertid var han på dette tidspunkt ikke på egnen, så gruppen måtte vende hjem med uforrettet sag.

Om Arne Petersen fortælles det, at han i august 1944 indfandt sig som „Løjtnant Sørensen“ i Notmark Præstegård. Her blev han hurtigt, uden at han selv anede det, identificeret som Danmarks farligste stikker. Inden da, havde han indmeldt sig i frihedskæmpernes lærergruppe, der naturligvis havde kontakt med de andre modstandsgrupper. Han færdedes meget på Danebod Højskole, hvor der foregik illegal trafik, og havde således alle muligheder for at rapportere til Gestapo. Arne Petersen, der efter egen tilståelse havde stukket flere end 70 personer og forårsaget adskilliges død, blev henrettet i juli 1949.

Lokale modstandsgrupper

Harald Sandbæk og Johanne Hansen var begge medlemmer af Dansk Samling, der gik stærkt ind for modstandsbevægelsen. Gennem Johanne Hansen kom Sandbæk i forbindelse med lærer Carl Petersen fra Huholt, der opfordredes til at danne modstandsgrupper på Als.

Modstandsbevægelsens ledelse anså en allieret invasion i Danmark for en mulighed, der kunne blive tale om en befrielseskamp på dansk jord, hvor grupperne skulle støtte de allierede tropper. På Als var Carl Petersen gået i gang med at opbygge en organisation af modstandsgrupper, og indkaldte til et møde i begyndelsen af oktober i Egen Forsamlingshus, hvor der deltog 17 personer.

Mødet blev senere omtalt som „Det skæbnesvangre møde i Egen“.

Arrestationer

Kort tid efter, den 6. oktober 1944, blev Carl Petersen arresteret i Ulkebøl Gymnastiksal. Efter mange forhør bl.a. i Aabenraa, blev han ført til Frøslevlejren og derfra til koncentrationslejren Neuengamme i Tyskland. Han kom uskadt hjem igen efter befrielsen.

Samme dag, den 6. oktober arresteredes Johanne Hansen, der først blev ført til Frøslevlejren og derfra via Vestre Fængsel til den berygtede kvindelejr, Ravensbrück i Tyskland. Efter kapitulationen kom Johanne Hansen via Sverige hjem igen, medtaget, men med livskraften i behold.

Senere, den 27. oktober blev syv af deltagerne fra sammenkomsten i Egen Forsamlingshus taget. Hvem der i dette tilfælde havde givet Gestapo navnene på deltagerne, vides ikke.

Men under arrestationerne lykkedes det en af de arresteredes hustruer at kigge i Gestapos liste, og hun så da, at der foruden en række navne stod: „Et par unge mænd fra Ulkebøl“. Dem havde angiveren altså ikke kendt navnene på.

Franz Eduard Hansen i Asserballe Præstegård

Franz Eduard Hansen

En af de „unge mænd fra Ulkebøl“ er den 29-årige malersvend Franz Eduard Hansen, der er født i Havnbjerg sogn den 18. juni 1915, opvokset på Sundeved, men som voksen vendt tilbage til sin fødeø.

Han følte, at det var hans pligt at tage arbejdet op, og i dybeste hemmelighed begyndte han derfor at organisere modstandsbevægelsen på Sydals. Franz, som han for nemheds skyld blev kaldt, havde gode betingelser for at gøre dette, da han som soldat havde været befalingsmand og efter sin hjemsendelse leder af idræt og gymnastik.

Den første gruppe blev oprettet i Ulkebøl, hvor Franz boede, og der blev nu oprettet i alt fire delinger på det sydlige Als. Da først arbejdet var sat i gang, fik man forbindelse med andre kampgrupper. Delingsfører for Ulkebøldelingen var fodermester Jens Peter Sørensen fra „Saxgaard“. Gartner Karl Kristian Petersen fra Vollerup var ordonnans.

Ordonnans Jørgen Brock junior og Franz E.Hansen (th)

I modstandsbevægelsen brugte man militære benævnelser som ordonnans, deling og kompagni. Der blev foretaget sabotage forskellige steder i området, bl.a. blev snedker Lorenzens værne-magerværksted i Ormstof den 29. januar ødelagt ved en sabotagebrand foretaget af sabotører fra Sønderborg.

Opbygning af våbenlagre

Nu begyndte de første våben at komme. Transporten til Sønderborg foregik med fragtmænd eller på anden måde fra Nord- og Midtjylland, hvor de blev nedkastet af engelske RAF-flyve-maskiner.

Nedkastning på det tætbebyggede Als ville være umuligt, og englænderne var bange for de tyske natjagere, der var stationeret – ganske vist på tysk jord - men meget tæt på Als. I begyndelsen kom disse leverancer i mindre mængder, men senere var en transport nordfra til Als typisk på 8-10 tons „læggekartofler“, som transporten blev benævnt.

De første fem kasser blev hentet i Sønderborg med hestevogn og kørt til Franz' arbejdsplads hos malermester Christen Hansen, Ulkebølsten. Herfra blev våbnene fordelt til de forskellige delinger. Desuden var der af byledelsen i Sønderborg udlagt et depot hos frugtavlser Jørgen Petersen i Hestehave.

En gruppe af modstandsfolk i Sønderborg, bl.a. byleder J. A. Gettermann blev taget den 10. februar. Da flere af de arresterede kendte til våbendepotet i Hestehave, blev dette fjernet af Franz sammen med karlene fra Saxgaard, brødrene Christian og Søren Peter Nielsen og Jens Peter Sørensen. Efter at våbnene havde været gemt her nogle dage, blev de igen flyttet, dels til gården „Vertemine“ ved Tandslet og dels gemt på loftet i Ulkebøl Kirke. Under arbejdet på kirkeloftet kurede nogle kasser fra den smalle gangbro ned ad det buede kirkeloft. Det tog folkene lang tid af få dem fisket op igen.

Franz Eduard eftersøges af Gestapo

Jørgen Petersen, Hestehave fik henstilling om at gå under jorden for en sikkerheds skyld, men han tog chancen og undlod dette. Den 14. februar 1945 blev han arresteret, og efter 14 dages ophold i Sønderborg Kasernes arrest blev han ført til Frøslevlejren, hvor han blev til den 5. maj. Under forhør blev han tvunget til at angive brødrene Christian og Søren Peter Nielsen, Jens Peter Sørensen samt Franz. Sidstnævnte var selvfølgelig klar over faren og holdt sig i bedste forståelse med arbejdsgiver Christen Hansen væk fra arbejdet på værkstedet i Ulkebøl. Franz flyttede arbejdssted til Asserballe, hvor han i givet fald hurtigt kunne varskos. Den 17. februar ville Gestapo arrestere Franz på værkstedet, hvor Christen Hansen fortalte, at han ikke vidste, hvor hans svend befandt sig. På anden måde fik Gestapo oplyst hans arbejdssted, men da Gestapo kom til Asserballe, var Franz forlængst alarmeret. Tyskerne kom tilbage til Ulkebøl og arresterede Chr. Hansen, der jo burde vide, hvor hans svend arbejdede. Han sad 14 dage i arresten på Sønderborg Kaserne og blev derefter sendt til Frøslevlejren. Over Sverige kom han hjem efter kapitulationen.

Husundersøgelse

Samme dags eftermiddag - den 17. februar 1945 fortsatte Gestapo til Franz' bopæl og gennem-søgte en tom lejlighed.

Sønnen, Franz Eduard junior fortæller:
Mor var på besøg hos en ældre nabokone. Vor husvært, Margrethe Deutschbein, havde set

Gestapo og de tyske soldater, og hun nåede at telefonere til mor: „I har fået gæster“. Mor forstod meldingen og hun vidste, hvordan hun kunne advare far. Skønt jeg kun var 6 ½ år, husker jeg tydeligt den dag. Vor lejlighed på første sal var blevet gennemsøgt, og der stod tyske soldater og holdt vagt ved døren og under altanen. Hele aftenen sad en mand fra Gestapo og en tysk soldat og ventede i stuen. Soldaten lagde sin maskinpistol på sofaen og jeg udbrød: „Sådan en har far også“. Heldigvis forstod de ikke, hvad jeg sagde, men mor blev svedt og skulle hurtigt på toilettet. Efterhånden var det blevet min sengetid og jeg husker, at jeg hviskede til min mor, om jeg skulle sige godnat til de to mænd. Det mente mor, at jeg skulle... og det gjorde jeg så.

Franz Eduard går under jorden

Gestapo jagede nu også Jens Peter Sørensen og brødrene Christian og Søren Peter Nielsen, men det lykkedes dem at undslippe. Alle tre fik senere arbejde på Sydals, hvorfra de deltog i modstandsbevægelsens natlige arbejde. Franz blev tilbudt at komme til Sverige, men han foretrak at blive på Als og fortsætte kampen under jorden. Han tog ud til pastor Tage Brummer i Asserballe, og præstegården her blev hans hovedkvarter. Nu kunne han helt ofre sig for arbejdet i modstandsbevægelsens tjeneste, og det lykkedes fortrinligt, da kampgruppen for Sydals til sidst omfattede ca. 180 mand. Franz arbejdede nu under dæknavnet Peter Madsen og var „radiotekniker“ af profession. Han bar briller og var blevet farvet rødhåret. Pastor Brummer gemte i lang tid efter kapitulationen et pudebetræk med pletter af rød farve.

Våbeninstruktion i Ulkebøl

Gruffefører Jørgensen fra CBU-kolonnen i Vollerup (civilbeskyttelsens udrykningskolonner) var chef for Sydals Kompagniet, og Franz var næstkommanderende. Pga. stort arbejdspress kunne Franz ikke passe dette hverv, der nu blev overtaget af assurandør Christian Clausen fra Vollerup. Kort tid efter ønskede Jørgensen at træde tilbage, og Christian Clausen blev herefter kompagnichef. I denne egenskab skulle han bl.a. give delingsførerne instruktion i våbenbrug.

„e hønspicke“ Anna Olsen og Anna Petersen (th)

Aage Wolden. Næstkommanderende i Sydalskompagniet

Om aftenen den 20. marts 1945 havde han samlet to mænd fra Ulkebøl, snedkervend Christen Hansen og tekstilarbejder Hans Andersen og to mænd fra Augustenborg i gymnastiksalens „grønne stue“.

Da Gestapo havde taget alle modstandsvåben i Augustenborg, fik de to augustenborgere våben med hjem for at kunne instruere deres mandskab. Desværre blev den ene af de to mænd anholdt af en patrulje af hjemmetyske „Zeitfreiwillige“, der omgående underrettede Gestapo. Efter forhør med tortur måtte han oplyse navnene på de øvrige deltagere i instruktionsmødet. Chr. Clausen og alle deltagere fra mødet blev arresteret om natten. De blev ført til arresten i Sønderborg, og efter fire dages forhør med tortur blev de sendt til Frøslevlejren, hvor fra de kom hjem efter 5. maj.

De følgende dage gik adskillige unge mænd i Ulkebøl under jorden. På foranledning af Franz blev våbenlageret i Ulkebøl Kirke fjernet af snedkervend Peter Skovmand fra Ulkebøl sammen med folk fra Sydals Kompagniet. En del blev flyttet til „Vertemine“, hvorfra de senere blev bragt til gården „Favrholm“ i Tandslet sogn hos Andreas Duus til senere udlevering, og en del blev gravet ned i Sundsmarksskoven (Sønderskoven)

Ny kompagnichef

Skønt Franz nu var under jorden, overtog han ledelsen af Sydals Kompagniet, og den beholdt han til modstandsbevægelsen blev opløst efter kapitulationen. Franz flyttede sit hovedkvarter til Holballe ved Tandslet hos „e hønspiche“, frøkerne Anna Olsen og Anna Petersen. Sidstnævnte foretog natlige våbentransporter per cykel. Hos disse to modige damer opholdt han sig sammen med sin næstkommanderende, mejerist Aage Wolden („en fortrinlig partner“ har Franz senere udtalt) og sin ordonnans Jørgen Brock junior. Kompagnichefens opgaver var bl. a. at mødes to gange ugentlig med den nye bykommandant i Sønderborg, kaptajn løjtnant Jens K. Ovesen for at aflægge rapport og modtage nye instrukser. Desuden skulle han hele tiden være i kontakt

med sine delingsførere rundt omkring på Sydals. Al transport foregik på cykel, og Franz bar som regel det tyskerforherligende blad „Signal“ i inderlommen på sin jakke, så han kunne gå under dække af at være tyskervenlig.

I støvleskaftet havde han en amerikansk Colt pistol, der efter Franz' død blev doneret til museet på Sønderborg Slot. En US-karabin blev afleveret til Frøslevlejrens museum.

Da han en gang på en af sine „cykelture“ blev stoppet af to tyske soldater, blev han spurgt om, hvad han havde i sin cykeltaske. „Våben“, svarede han, hvilket han vitterligt havde. Tyskerne tog det for en spøg og lod ham passere. Da han senere blev spurgt, hvad han ville have gjort, hvis tyskerne ville have tasken undersøgt, svarede Franz: „Så havde der været to tyskere mindre“.

Modstandsbevægelsens arbejde vanskeliggjordes af, at der var ikke så få tysksindede, der måtte betragtes som fjender. De „Zeitfreiwillige“ gik patrulje, satte poster ud osv. De holdt vagt ved værksteder, som de anså for udsatte, og enkelte af dem deltog også i anholdelser af frihedskæmpere.

Falske papirer

Modstandsbevægelsen fik i udstrakt grad hjælp og støtte af passive danske sogneborgere. Ulkebøl Kommunekontor sympatiserede med frihedsbevægelsen. Sognerådsformanden Peter Jørgensen og kommunesekretær Christian Horne gav deres kontormedhjælper, Gudrun Kudsk frie hænder til at hjælpe frihedskæmpere med falske papirer, rationeringsmærker osv. Da Gudrun Kudsk i forvejen var illegal kurer for bevægelsen, var den unge pige til megen nytte.

Franz junior fortæller:

Således fik mor stor hjælp fra kommunekontoret. Hun blev skattefritaget, for der var jo ingen indtjening, og fik „under bordet“ bl.a. rationeringsmærker.

Fra private modtog hun aflagt tøj til omsyning.

Krigen slutter

I slutningen af april 1945 kom der flere våben til sognet, og de fleste frihedskæmpere kom tilbage og lå i beredskab, bl.a. i Ulkebøl Præstegård. Der var mange i sognet, formentlig 28, der „med god samvittighed“ kunne bære det blå-rød-hvide armbind efter den 4. maj. Selvom om det lykkedes tyskerne nogle gange at ødelægge modstandsbevægelsens arbejde, blev modstanden i Ulkebøl Sogn ikke knust.

Efter 4.maj 1945

Franz befandt sig efter befrielsen ofte ved grænsen, hvor tyskerne blev visiteret og afvæbnet. Der opstod en situation, hvor nogle canadiske officerer var i færd med at visitere. En tysk officer, der stod i køen, ville ikke mere finde sig i at være i taberens rolle og trak sin pistol. Franz, der var bokser, så det, sprang på manden og i ordets bogstaveligste forstand jordede han tyskeren, som ikke formåede at gøre nogen skade. En af de canadiske officerer takkede Franz varmt for indsatsen og sagde bl.a., at han havde gennemrejst Europa siden invasionen og først nu, hvor det hele var slut, oplevede han virkelig at komme i livsfare. Han ville gerne vise sin taknemmelighed og afførte

sig sit læderbælte med pistolhylster og pistol. Franz fik det hele på stedet.

Efter kapitulationen var Franz med til at starte hjemmevernet på Als, og med sit arbejde i modstandsbevægelsen var det naturligt, at han deltog i politiets efterretningsarbejde. Han kom tilbage som malersvend hos sin tidligere mester, Christen Hansen i Ulkebøl.

Efter nogle år fik han tilbudt jobbet som portner på Kamgarnspinderiet i Sønderborg, hvor han var i en årrække.

I sin fritid begyndte han at opbygge en lille malerforretning og sagde op hos Kamgarnspinderiet. Malerforretningen blev i løbet af nogle år Sønderborgs største.

Efter en bilulykke kort før jul i 1967 lå Franz Eduard Hansen i koma i fem måneder.

Han døde den 22. maj i 1968 kun 52 år gammel.

I dyb respekt for vor fars virke i modstandsbevægelsen og andet arbejde før og efter 4. maj 1945.

*Anne-Grete Hansen
Svend Aage Hansen
Franz E. Hansen junior*

De tyske tropper afvæbnes efter 5. maj 1945

General Ebbe Gørtz hilser på Franz E.Hansen, kompagnichef for Sydalskompagniet ved paraden den 11. juli 1945 på Dybbøl Banke. General Gørtz havde kontakt til det danske illegale miljø samt til lederne af det illegale arbejde

Sydalskompagniet på Sønderborg Kaserne før afmarchen til paraden den 11. juli 1945 på Dybbøl Banke.